

การสื่อสารให้ประสบความสำเร็จต้องอาศัยภาษาเป็นเครื่องมือ โดยเฉพาะการเลือกใช้คำให้ตรงกับความหมายที่ผู้ส่งสารต้องการจะสื่อสาร คนส่วนใหญ่จึงพยายามเลือกใช้คำที่มีความหมายชัดเจน เพื่อให้ผู้รับสารเข้าใจสารหรือเรื่องราวตรงกับสิ่งที่ผู้ส่งสารต้องการ เพราะสิ่งนี้เป็นหัวใจสำคัญของการสื่อสาร แต่ในบางครั้งเราก็พบว่าผู้ส่งสารไม่ได้เลือกใช้คำที่มีความหมายตรงกับสิ่งที่ต้องการสื่อสาร แต่เลียงไปใช้คำอื่นแทน

การเลือกใช้คำเพื่อการสื่อสารให้มีประสิทธิภาพนั้น สนิท ตั้งทวี (๒๕๒๘, น.๗๓) กล่าวว่า “จะต้องเลือกคำมาใช้อย่างถูกต้องและเหมาะสม คือจะต้องรู้ว่าคำที่นำมาใช้นั้น มีความหมายที่แท้จริงอย่างไร เมื่อนำมาใช้กับข้อความนั้นๆ แล้ว จะมีความเหมาะสมหรือไม่ และมีความชัดเจนแจ่มแจ้งแค่ไหน” แสดงให้เห็นว่าความถูกต้องและเหมาะสมเป็นสิ่งสำคัญในการเลือกใช้คำ

ดังนั้นในการสื่อสารแต่ละครั้ง ผู้ส่งสารจึงต้องคำนึงถึงฐานะทางสังคมและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล นอกจากนี้โอกาสที่ใช้ในการสื่อสารก็เป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะต้องนำมาพิจารณา เพื่อเลือกใช้คำให้ถูกต้องและเหมาะสม ทำให้ภาษาไทยของเรามีการแบ่งภาษาออกเป็นระดับต่างๆ เพื่อให้ผู้ใช้ภาษาเลือกใช้คำได้หลากหลายตามวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร

ตัวอย่างเช่น คำว่า กิน ซึ่งเป็นคำกลางๆ แต่มีคำที่อยู่ในกลุ่มนี้ให้ผู้ส่งสารได้เลือกใช้ ได้แก่

แดก, ยัด (ไม่สุภาพ)

กิน

ทาน

รับประทาน

เสวย (ราชาศัพท์)

ซึ่งคำต่างๆ เหล่านี้ ผู้ส่งสารสามารถเลือกใช้ให้ถูกต้องและเหมาะสมกับความสัมพันธระหว่างบุคคล รวมถึงโอกาสที่ใช้ในการสื่อสาร

จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่าภาษาไทยมีคำต่างๆ ให้เลือกใช้ได้มากมาย แต่จากการสังเกตผู้เขียนพบว่ายังมีคำอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งผู้ส่งสารส่วนใหญ่เลือกมาใช้เพื่อถ่ายทอดความหมาย อารมณ์ และความรู้สึก คำที่จะกล่าวถึงนั้นเป็นคำที่ได้รับ การปรุงแต่งหรือสร้างขึ้นใหม่ให้มีเสียง รูปคำ หรือวิธีการอ่านแตกต่างไปจากคำเดิมที่มีอยู่ใน ภาษา ซึ่งคำในกลุ่มนี้ผู้เขียนจะเรียกว่า คำเลียง เพราะคำเหล่านี้เกิดจากการที่ผู้ส่งสารนำคำอื่นมาใช้แทนคำที่มีอยู่เดิมในภาษา ซึ่งคำที่มีอยู่เดิมอาจ

* อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อ.บ. (ภาษาไทย) มหาวิทยาลัยศิลปากร, อ.ม. (ภาษาไทย) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จะไม่สามารถนำมาใช้ได้ เพราะเป็นคำไม่สุภาพ คำต้องห้าม ผู้ส่งสารจึงต้องเลี่ยงไปใช้คำอื่น

ตัวอย่างเช่น พบตัวเงินตัวทองเข้ามาในบริเวณรัฐสภา

เมื่อผู้รับสารได้อ่าน หรือฟังข้อความนี้ก็รับรู้ และเข้าใจได้ทันทีว่า คำว่า “ตัวเงินตัวทอง” หมายถึงสัตว์ชนิดหนึ่ง ซึ่งมีคำเรียกว่า “เหี้ย” แต่ในการสื่อสารครั้งนี้ผู้ส่งสารเลือกใช้คำว่า “ตัวเงินตัวทอง” แทนคำว่า “เหี้ย” เป็นการเลี่ยงไปใช้คำที่มีความหมายในทางที่ดี

นอกจากนั้น คำว่า “เหี้ย” บางครั้ง ก็มีคนนำมาใช้เป็นคำด่า ซึ่งคำด่านั้นเราจัดว่าเป็นคำที่ไม่สุภาพ และไม่สมควรที่จะนำมาใช้สื่อสารกันในที่สาธารณะ แต่ผู้เขียนก็สังเกตเห็นว่า มีการนำคำว่า “เหี้ย” มาใช้สื่อสารในลักษณะคำด่า โดยการเปลี่ยนเสียงเป็น “เห้” ก็มี

จะเห็นได้ว่า ชื่อสัตว์ชนิดเดียวกันได้ถูกเปลี่ยนแปลงไปใช้คำอื่นแทนในโอกาสที่แตกต่างกัน แสดงให้เห็นว่า ผู้ส่งสารที่เลือกใช้คำ ๒ คำ มีวัตถุประสงค์ที่ต่างกัน กล่าวคือ ผู้ส่งสารใช้คำว่า “ตัวเงินตัวทอง” แทน คำว่า “เหี้ย” เพราะคิดว่า สัตว์ชนิดนี้เป็นสัตว์ที่ไม่เป็นมงคลจึงเลี่ยงไปใช้คำว่า “เงิน” และ “ทอง” ซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นมงคลแทน

ส่วนคำว่า “เหี้ย” ถูกเปลี่ยนเสียงสระกลายเป็น “เห้” คำนี้น่าจะเป็นคำด่า ถ้าใช้คำว่า “ตัวเงินตัวทอง” ก็จะทำให้ไม่สื่อถึงอารมณ์และความรู้สึกได้ตามต้องการ ดังนั้นผู้ส่งสารจึงใช้วิธีการเปลี่ยนเสียงบางส่วนในคำ เมื่อผู้รับสารได้รับรู้ก็จะเข้าใจได้เช่นกันว่าผู้ส่งสารต้องการบอกรายละเอียดในลักษณะใด พร้อมทั้งรับรู้ถึงอารมณ์และความรู้สึกของผู้ส่งสารได้ด้วย

จากตัวอย่างที่ยกมาแสดงให้เห็นว่าผู้ส่งสารมีความสามารถในการเลือกใช้คำให้มีความหมายชัดเจน และยังสามารถแสดงให้ผู้รับสารได้รับรู้ถึงอารมณ์ ความรู้สึกไปพร้อมๆ กันได้อีกด้วย ซึ่งคำในลักษณะนี้ผู้เขียนจะเรียกว่า คำเลี่ยง

คำเลี่ยงที่ปรากฏในการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารนั้น สามารถจัดแบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ดังนี้

ประเภทแรกที่จะกล่าวถึง คือ **คำที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่ไม่เป็นมงคลต่างๆ** ได้แก่ ชื่อสัตว์ที่ไม่เป็นมงคล ซึ่งผู้เขียนได้ยกตัวอย่างไปแล้ว นอกจากนั้นยังมีคำที่เกี่ยวข้องกับสิ่งไม่เป็นมงคลอีก เช่น คำว่า “ตาย” นอกจากจะมีคำที่ใช้ตามฐานะของบุคคลแล้ว ยังมีการเลี่ยงไปใช้คำอื่น ๆ แทนคำว่า “ตาย” อีกหลายคำ เช่น สิ้นบุญ สิ้นกรรม สิ้นเวร ซึ่งคำว่า “บุญ” “กรรม” “เวร” จะเป็นคำที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ทั้งสามคำนี้แม้ว่าจะมีความหมายว่า ตาย เหมือนกัน แต่อารมณ์และความรู้สึกที่ผู้รับสารได้จะมีแตกต่างกัน กล่าวคือ

คำว่า “สิ้นบุญ” น่าจะหมายถึง ตายเมื่อหมดบุญที่กระทำไว้จึงได้ตาย และอาจจะกลับไปสวรรค์เพราะทำบุญไว้ ซึ่งคำนี้มีความหมายในทางที่ดี

คำว่า “สิ้นกรรม” “สิ้นเวร” น่าจะหมายถึง ตายเมื่อหมดสิ้นเวรหรือกรรมที่ได้กระทำไว้ ซึ่งน้ำเสียงของคำทั้งสองคำนี้มีความหมายในทางไม่ดี

คำเลี่ยงอีกประเภทหนึ่ง คือ **คำที่ใช้แทนคำไม่สุภาพ** ซึ่งได้แก่ คำหยาบ คำด่า หรือคำต้องห้ามต่างๆ คำเหล่านี้จัดเป็นคำที่ไม่เหมาะสมถ้าจะนำมากล่าวในที่สาธารณะ ดังนั้นหากผู้ส่งสารต้องการสื่อสารด้วยคำในกลุ่มนี้ก็จะมียุทธวิธีเลี่ยงไปใช้คำอื่นแทน

ตัวอย่างเช่น คำว่า “ด่า” บางคนก็เห็นว่าไม่สุภาพจึงออกเสียงเพี้ยนไปเป็น “หล่า” ส่วนคำด่าอื่นๆ ก็มีการเลี่ยงไปใช้คำที่มีเสียงใกล้เคียงกันแทน เช่น “ไอ้ประต๊ะ” “โคตะระชั่ว” “ไอ้เอี้ย” เป็นต้น

คำว่า “อ้วก” ก็เป็นคำที่ไม่เหมาะสมจะนำมากล่าวเพราะให้ทั้งภาพและเสียงที่สื่ออารมณ์และความรู้สึกที่ไม่ค่อยดีนัก จึงมีบางคนเลี่ยงไปใช้คำว่า “คายของเก่า” ซึ่งมีความหมายอย่างเดียวกันแต่ให้ความรู้สึกที่ดีกว่าแทน

นอกจากนั้นคำที่เกี่ยวข้องกับการขับถ่ายต่าง ๆ คนส่วนใหญ่ก็มักจะไม่พูดตรง ๆ ในสมัยก่อนจะพูดว่า “ไปทุ่ง” เพราะในสมัยนั้นยังไม่มีห้องน้ำ พอมาถึงปัจจุบันจะพูดว่า “ไปห้องน้ำ” ซึ่งเป็นคำกลาง ๆ ไม่บอกว่าไปทำอะไร ให้ผู้รับสารตีความเอง หรือเลี่ยงไปใช้คำอื่นแทน เช่น “อึ” “ฉี่” “ไปถ่ายทฤษฎี” “ไปสุขา” “เด็ดดอกไม้” “ยิงกระต่าย” เป็นต้น

คำที่กล่าวถึงเรื่องเพศก็เป็นคำต้องห้ามที่ไม่ควรนำมากล่าวในที่สาธารณะ หากมีความจำเป็นที่ต้องกล่าวถึง คนส่วนใหญ่จะเลี่ยงไปใช้คำอื่นแทนจากตัวอย่างพาดหัวข่าวหนังสือพิมพ์

สาวแค้นตัดพวงสวรรค์หนุ่มทิ้ง

คำว่า “พวงสวรรค์” ผู้รับสารส่วนใหญ่ก็จะทราบว่าหมายถึงอะไร

หรืออีกตัวอย่างหนึ่ง เมื่อหลายปีก่อนก็มีพาดหัวข่าวหนังสือพิมพ์ ใช้คำว่า หมอนกเขา คำว่า นกเขา ก็จัดได้ว่าเป็นคำเสี่ยงอีกเช่นเดียวกัน นอกจากนั้นยังมีคำอื่นอีก เช่น “ของลับ” “ของสงวน” “ที่เสี่ยงทารก” เป็นต้น

ส่วนคำเสี่ยงอีกกลุ่มหนึ่งมักจะใช้กับคำในลักษณะที่คาดว่าจะไม่เป็นที่พอใจของผู้รับสาร ผู้ส่งสารจึงเลี่ยงไปใช้คำที่ตรงข้ามและใช้วิธีการปฏิเสธ ซึ่งคำส่วนใหญ่ที่มีการเสี่ยงนั้น มักจะเป็นลักษณะต้อย หรือสิ่งที่ผู้รับสารไม่ค่อยพอใจ เช่น คำว่า เตี้ย ถ้าบอกว่า “เธอเตี้ย” ผู้รับสารอาจจะไม่พอใจ แต่ถ้ากล่าวว่า “เธอไม่สูง” อาจทำให้ผู้รับสารพอใจมากกว่า หรือคำตำหนิว่า “เธอไม่ฉลาด” ย่อมดีกว่า “เธอโง่” เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า คำเสี่ยงที่ปรากฏส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับสิ่งที่ไม่ดี ไม่สุภาพ หรือเป็นสิ่งที่ผู้รับสารไม่พอใจ ดังนั้นในการสื่อสารให้ประสบความสำเร็จ ผู้ส่งสารจึงต้องเลี่ยงไปใช้คำอื่นแทน ซึ่งหัวข้อต่อไปที่เราจะมาพิจารณากัน ก็คือ สาเหตุของการใช้คำเสี่ยง

สาเหตุประการแรกที่จะกล่าวถึง ก็น่าจะมา

จากการที่ **ผู้ส่งสารต้องการให้เกิดความสุภาพในการใช้ภาษา** เพราะจากประเภทของคำเสี่ยงที่ได้กล่าวไปแล้วจะเห็นได้ว่า คำเสี่ยงส่วนใหญ่เกิดจากการใช้แทนคำที่ไม่สุภาพ คำด่า คำหยาบ ผู้ส่งสารจึงได้หาวิธีการเสี่ยงคำที่มีความหมายไม่ดีต่างๆ โดยการเลี่ยงไปใช้คำที่ประกอบด้วยคำที่มีความหมายดี นอกจากนั้นพวกคำด่า คำต้องห้ามต่างๆ ก็จะถูกนำมาปรุงแต่งใหม่ให้สามารถใช้สื่อสารได้ เช่น คำว่า “สากกระเบือ” ก็เสี่ยงมาใช้คำว่า “ไม้ตีพริก” หรือ “เสื่อกระบาก” แทน

สาเหตุของการใช้คำเสี่ยงประการต่อมาคือ **ผู้ส่งสารอาจต้องการเพิ่มความหมายให้กับคำนั้น** ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในคำว่า “สิ้นเวร” “สิ้นกรรม” “สิ้นบุญ” เพราะนอกจากจะบอกความหมายแล้วยังบอกน้ำเสียงของผู้ที่กล่าวถึงอีกด้วย นอกจากนั้นยังมีคำว่า “ไปสบาย” “ไปสวรรค์” ซึ่งนอกจากจะเป็นการเพิ่มความหมายแล้วยังมีนัยของการปลอบใจผู้รับสารอีกด้วย

การที่ผู้เขียนต้องการลดความรุนแรงของคำ ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ผู้ส่งสารเลือกใช้คำเสี่ยง เช่น คำหยาบ คำด่า คำที่เกี่ยวกับเรื่องเพศ หรือคำต้องห้ามต่างๆ เพียงแต่ผู้ส่งสารเปลี่ยนเสียงของคำไปบ้าง ก็จะทำให้คำนั้นๆ ลดความรุนแรงลงไป เช่น คำว่า “เสือก” ซึ่งเป็นคำที่ไม่สุภาพ และมีความรุนแรง หากใช้คำดังกล่าวผู้ส่งสารจึงเสี่ยงมาใช้ **เฉือก** แทน ทำให้ความรุนแรงของคำลดลง

สาเหตุประการสุดท้ายก็คือ **ผู้ส่งสารต้องการสร้างความพอใจให้กับผู้รับสาร** หากมีผู้ถามว่า “ฉันอ้วนไหม” เราต้องการตอบตามความจริงว่า “อ้วน” ถ้าเราใช้คำว่า “อ้วน” ผู้รับสารอาจไม่พอใจ ดังนั้นผู้ส่งสารจึงอาจเลี่ยงไปใช้คำอื่นแทนได้ เช่น “ท้วม” “ไม่อ้วนมาก” หรือ “สมบุรณ์” เป็นต้น

จากสาเหตุของการใช้คำเสี่ยง แสดงให้เห็นว่า “คำเสี่ยง” นั้น เกิดขึ้นมาเพื่อช่วยให้การสื่อสารสามารถดำเนินไปได้ตามเจตนาหรือความประสงค์ของผู้ส่งสาร ส่วนจะบรรลุมิติดังประสงค์

อย่างน้อยเพียงใด ก็คงจะขึ้นอยู่กับวิธีการเสียงคำของผู้ส่งสารแต่ละคน

วิธีการเสียงคำที่ปรากฏ หากพิจารณาจากข้อมูลที่พบ สามารถแยกได้เป็นวิธีการต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑. การเสียงคำโดยวิธีการเปลี่ยนเสียงของคำนั้นให้แตกต่างไปจากเดิม แต่ยังมีนัยของความหมายคงเดิม ซึ่งสามารถแยกได้ดังนี้

๑.๑ วิธีการเปลี่ยนเสียงพยัญชนะต้น

ตัวอย่าง คำว่า “เสือก” เปลี่ยนเป็น “เงือก”

ส่วนที่เปลี่ยนแปลงไปคือ เสียงพยัญชนะต้น “ส” /s/ ซึ่งเป็นพยัญชนะเสียดแทรก เป็นเสียงพยัญชนะต้น “ฉ” /ch/ ซึ่งเป็นพยัญชนะระเบิด แต่ทั้ง ๒ เสียงนี้มีฐานที่เกิดเสียงอยู่ใกล้ๆ กัน ตัวอย่าง คำว่า “เหี้ย” เปลี่ยนเป็น “เอี้ย”

ส่วนที่เปลี่ยนแปลงคือ เสียงพยัญชนะต้น “ห” /h/ ซึ่งเป็นพยัญชนะเสียดแทรก มาเป็น “อ” /ʔ/ ซึ่งเป็นพยัญชนะระเบิด และทั้ง ๒ เสียงนี้ก็มีความใกล้เคียงกันคือ เกิดที่ช่องระหว่างเส้นเสียง

ข้อสังเกตจากเรื่องเกี่ยวกับการเสียงคำโดยการเปลี่ยนแปลงเสียงพยัญชนะนั้น จากตัวอย่างที่พบมักจะเป็นเสียงพยัญชนะที่มีฐานที่เกิดใกล้เคียงกัน

๑.๒ วิธีการเปลี่ยนเสียงสระ

ตัวอย่าง คำว่า “เหี้ย” เปลี่ยนเป็น “เห้”

คำนี้เปลี่ยนจากเสียงสระ เอี้ย ซึ่งเป็นสระประสมมาเป็นสระ เอ ซึ่งเป็นสระเดี่ยว แต่สระทั้งสองเสียงก็มีลักษณะเป็นสระเสียงยาวเหมือนกัน

๑.๓ วิธีการเปลี่ยนเสียงวรรณยุกต์

ตัวอย่าง คำว่า “แตก” เปลี่ยน

เป็น “แตก”

คำว่า “แตก” เปลี่ยนเสียงจากวรรณยุกต์เอกเป็นเสียงวรรณยุกต์ตรี

๒. การเสียงคำโดยวิธีการเพิ่มเสียงของคำ

ตัวอย่าง คำว่า “เยี้ยว” เปลี่ยนเป็น “ยะเยี้ยว”

คำว่า “ยะเยี้ยว” มีการเพิ่มเสียงเป็น ๒ พยางค์ โดยในพยางค์แรกเพิ่มเสียงสระ ส่วนในพยางค์ที่สองเพิ่มเสียงพยัญชนะ

๓. การเสียงคำโดยวิธีการสร้างคำใหม่ ซึ่งแยกอธิบายเป็นข้อย่อยได้ดังนี้

๓.๑ การสร้างคำใหม่ โดยใช้การเลียนเสียง

ตัวอย่าง คำว่า “บัสสวาระ” ใช้ว่า “ฉี่”

คำว่า “ฉี่” น่าจะมาจากเสียงของการถ่ายบัสสวาระ

๓.๒ การสร้างคำใหม่ โดยการใช้คำที่เกี่ยวข้องกับศาสนามาสร้างความหมายให้กับคำนั้นๆ เช่น สันบุญ สันกรรม สันเวร พันทุกซ์ ถ่ายทุกซ์ เป็นต้น

๓.๓ การสร้างคำใหม่ โดยเลือกใช้คำที่มีความหมายดี เช่น ตัวเงินตัวทอง ตัวให้ลาภ

๓.๔ การสร้างคำใหม่ โดยการเลือกใช้คำที่มีความหมายเป็นกลางๆ เช่น ไปห้องน้ำ เข้าห้องน้ำ ไปทุ่ง คำลักษณะนี้จะมีความหมายกลางๆ ไม่ได้บอกว่าจะไปทำอะไร

นอกจากนั้นยังมีการสร้างคำใหม่แบบอื่นๆ อีก เช่น เก็บดอกไม้ ยิงกระต่าย เป็นต้น

๔. การเสียงคำโดยวิธีการผวนคำ ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะ หรือเอกลักษณ์ที่สำคัญของภาษาไทยอีกอย่างหนึ่ง

ตัวอย่าง คำว่า

ผายลม	ผวนเป็น	ผมลาย
ชี้แตก	ผวนเป็น	แชกตี

สากระเบือ ผวนเป็น เสื่อกระบาก
 ตดตามสบาย ผวนเป็น ตายตามสบบ

(ไอ้ห้า หอก หอย) ก็จัดได้ว่าเป็นการเลี้ยงคำอีกวิธี
 หนึ่ง

๕. การเลี้ยงคำโดยการยืมคำจากภาษาอื่นมา ใช้แทนคำในภาษา

ตัวอย่าง คำว่า “ชี้” ยืมภาษาญี่ปุ่น
 “อุโนจิ”

คำว่า “ตาย” ยืมภาษาจีน “ชี้”

นอกจากนั้นยังมีวิธีการอื่นๆ อีก เช่น ผู้ส่ง
 สารใช้ข้อความว่า “อย่ามาใส่ไก่อก” หรือการ
 ออกเสียงคำว่า “แรด” โดยใช้คำว่า สิบเอ็ดรดอ
 การละพยัญชนะบางตัวโดยละไว้ในฐานที่เข้าใจ
 เพื่อเลี่ยงการเขียนคำเต็มซึ่งไม่สุภาพ เช่น ไอ้ห...

การใช้คำเลี้ยงจัดได้ว่าเป็นความสามารถ
 อย่างหนึ่งของผู้ใช้ภาษาในการเลือกใช้คำเพื่อ
 สื่อสารให้บรรลุวัตถุประสงค์ และยังเป็นสิ่งที่แสดง
 ให้เห็นวัฒนธรรมในการใช้ภาษาของคนไทยอีก
 ลักษณะหนึ่ง เพราะนอกจากผู้ส่งสารจะได้ใช้คำ
 สื่อความหมายตามที่ต้องการแล้ว ยังสามารถ
 สอดแทรกอารมณ์ และความรู้อีกลงไปคำนั้นๆ
 ด้วย เรื่องของคำเลี้ยงจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจและ
 ยังมีอีกหลายประเด็นให้ผู้สนใจศึกษาค้นคว้าอีกต่อไป

บรรณานุกรม

- กาญจนา นาคสกุล. “ภาษาไทยกับความเป็นไทย,” *รายงานผลการสัมมนา “ภาษาไทยกับสังคมไทย.”* กรุงเทพฯ:
 ประกายพริก, ๒๕๒๖.
- คณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. *การใช้ภาษาไทย ๑.* พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ:
 สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒.
- สนธิ ตั้งทวี. *ความรู้และทักษะทางภาษา.* กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๘.

สำนักหอสมุด